

A konzervativizmus és a liberalizmus Concha Győző gondolkodásában

Szerző: Vasas Tamás

Vasas Tamás

PhD hallgató, Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A konzervativizmus és a liberalizmus Concha Győző gondolkodásában*

Debreceni Jogi Műhely, 2018. évi (XV. évfolyam) 1-2. szám (2018. július 8.)

DOI

Jelen tanulmányomban Concha Győző munkásságának államtudományi és eszmetörténeti szempontból kiemelkedően releváns témákban, a politikai konzervativizmus és liberalizmus elméleti tendenciáiról vallott tudományos nézeteit kívánom bemutatni, a rendelkezésre álló irodalom alapján. Ezen eszmékről vallott nézeteinek megismerése jelentős támaszpont lehet abban, hogy részletesebb betekintést nyerhessünk abba az értelmezési körbe, amelyben Concha az állam, a politika, a jog és a társadalom viszonyrendszerét vizsgálja, illetve ezek önálló helyzetét.

A konzervatív és a liberális elv összehasonlítása komoly feladatot jelentett a XIX., XX. századi politikai filozófusoknak, eszmetörténészeknek. Mind a két eszme elhanyagolhatatlan politikai relevanciával bír és bírt. Napjaink közgondolkodásában, közvélekedésében, illetve közbeszédében alapvetően politikai irányzatokként határozzák meg őket, holott a két eszme lényegi tartalma ennél sokkal árnyaltabb, ez nyilvánvaló.

Az viszont tagadhatatlan, hogy alapvetően elválaszthatatlan mind a kettőnek a politikai tudományokban, és a gyakorlati politizálásban betöltött szerepük azoknak fogalmi és definitív meghatározásuktól.

XVIII., XIX. századi eredetű eszméket értünk konzervativizmus és liberalizmus alatt, a politikai konzervativizmus „születését” a XVIII. századi angol filozófus, *Edmund Burke* nevéhez kötik. „*Töprengések a francia forradalomról*” (1790) című művét a mai napig meghatározóan a konzervativizmus alapító műveként értelmezik^[1], míg a liberalizmus ennél jóval régebbi gyökerekkel rendelkezik, bár klasszikus művelői közé *Adam Smith*-t, *John Stuart Mill*-t sorolják, azonban a liberális politikai filozófia elveinek körvonalazódása már *John Locke* politikai filozófiájában is megfigyelhető. De ezek mellett nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a liberalizmusnak és a konzervativizmusnak sem csak politikai vetületei vannak. Így ezen eszmei irányzatokon belül megkülönböztetjük azok klasszikus, gazdasági, kulturális, politikai tendenciáit, illetve jelentős tényezőnek tekintendők eszmetörténeti szempontból mind a kettőnek a továbbélési módjai, így a lehetséges értelmezések tárgyát képezheti a neoliberalizmus, az újkonzervativizmus, a szociálliberalizmus, a libertarianizmus, illetve a konzervatív liberalizmus irányzatai.

Így, ahogy azt Concha Győző is helyesen érzékeli, nem homogén, egyértelműen kategorizálható eszmékként állunk szemben egyik fogalom esetében sem.

Concha Győző „*A konzervatív és a liberális elv*” című tanulmánya először a *Budapesti Szemlében* (CLXXXVI.k) jelent meg 1921-ben, majd az 1935-ös megjelenésű „*Hatvan év tudományos mozgalmi között*”^[2] című tanulmánykötet is tartalmazta, illetve a tanulmány címével jelent meg egy válogatott Concha-tanulmánykötet 2005-ben az *Attraktor Kiadónál*, ez, mint címadó monográfiát tartalmazta az írást.^[3]

A tanulmány kiindulópontja Concha esetében a két fogalom definiálási, és meghatározási nehézségeinek a problémája. Véleménye szerint mind a két eszme csak emberi érzületeken keresztül ragadható meg, de azok sokrétű mivolta miatt, a nyelv általi meghatározásoknak

mégis találniuk kell olyan szemantikai kereteket, amelyek által azonosíthatóvá, elkülöníthetővé, és összehasonlíthatóvá válnak ezek a fogalmak.

Concha véleménye szerint a definiálhatóság egyik alapvető kiindulási nehézsége éppen az, hogy a két fogalom meghatározása reménytelen az egymástól való elvonatkoztatásuk révén, a definiálás folyamatában a két jelenséget és kifejezést nem lehet függetleníteni, elválasztani egymástól. Hasonlata találó, miszerint mind a jobb, mind a bal oldal ugyanazon testhez tartoznak, még anatómiai értelemben is, és a két oldal meghatározása a test elsődleges vizsgálata nélkül, mely meghatározza mind a kettőt, lehetetlen.[4]

A szerző szerint minden olyan alapvetően szélsőséges, és egy államra káros politikai tevékenységet, rendszert, melynek az elvi alapjait ezen irányzatokra vezetik vissza, abban ragadhatunk meg keletkezésük és létrejöttük tekintetében, hogy a két irányzat téves értelmezésének a hibájába estek valamikor, a kezdeti időkben az irányzatok reprezentánsai. Ez a téves értelmezés pedig nem más, mint a sommás leegyszerűsítés, mely alapján a konzervativizmusban csak a *status quo* rögzítésének, tartósításának az instanciáját, míg a liberalizmusban a folyamatos valamivel való szemben állást, minden fennálló irányzatnak, és politikai cselekvésnek a gyökeres megváltoztatását, megkérdőjelezését, elvetését látják, amely esetleg az *anarchiától* sem riad vissza.[5]

Probléma továbbá Concha szerint az, hogy a választ kereső gondolkodók nem vizsgálják azt, hogy megtartás vagy megváltoztatás, mint cselekmények esetében, milyen *tárgyról* beszélünk, vagyis nem tisztázott, hogy ezen politikai irányzatok milyen állami-politikai-társadalmi jelenségekre irányulnak, és így megmaradnak a nyelvi értelmezhetetlenség meghatározhatatlanságot szülő zűrzavarában. Holott átfogóan értelmezve Concha szerint egyértelmű, hogy az a *test*, amelyre ezen irányzatok irányulnak, maga az *ember*, a *társadalom*, és annak legmagasabb szintű szerveződési foka: az *állam*, mint törvényi alapokon álló politikai realitás.[6]

Concha Győző államtanának egyik alapvető sajátossága az, hogy a klasszikusan *arisztotelianus* eredetű *individualizmus* szemléletével, szociológusi pontossággal elemzi azokat az alapvető alkotó elemeket, amelyek meghatározzák az állam alanyi működését. Ezek pedig a személyek, a polgárok, és azok csoportjai. A szerző egyedi szemléletének lényege, hogy az emberre nem „sziget-jelenségként” tekint, vagyis elismeri azoknak független, egyedi mivoltát, és azt, hogy a társadalmon belül a személyek különböző érdekek, szándékok és törekvések alapján valósítják meg egyedi cselekvéseiket, és a társadalmon belüli csoportosító egységesüléseiket is, ezek a jelenségek azonban minden esetben eltérőek lehetnek egymástól. Ami az állam alanyi magját képezi, az a társadalom, amelynek egyedei különbözőek, és különböző szándékaik szerinti törekvéseik egységes irányzatát, kollektív megtestesülését az állam, mint politikai-társadalmi intézmény testesíti meg. Ebben a közegben rendkívül jelentős az egyének közötti viszony, az emberi kapcsolatok rendszere. És ahogy nincs két egyforma ember, úgy nincs két egyforma interperszonális kapcsolati formula sem, és az elemzett eszmék, mint a liberalizmus és a konzervativizmus, ezekre a kapcsolatrendszerre reflektálnak a tudományos elemzés igényével.

Concha szerint az emberi gondolkodás a liberalizmus és a konzervativizmus eszméin keresztül a *rész* és az *egész* viszonyát akarja kifejezhetővé tenni a nyelvi absztrakció útján.

Concha szerint az *egész*-ben sosem oldódik fel a *rész*, ahogy a *rész* az *egész*-hez kapcsolódik, abból új partikuláris entitás jön létre, de ez a társadalmi viszonylatokban nem jár az egyén, vagy még inkább az egyéniség megsemmisülésével. Az állam esetében a *rész* a tudatosan cselekvő, individuális egyén, az *egész* a teljes államcél magába foglaló *összakarát*. [7]

Szintén helytelen tudományos törekvésnek tekinti a konzervativizmus és a liberalizmus definiálásában a *szabadság* és a *rend* eszméivel való analogizáló tendenciákat. Véleménye szerint alapvető fogalom meghatározási problémákba ütközik az is, aki ezen az elemzési úton jár, hiszen milyen módon fejezhetjük ki univerzális értelemben azt, hogy mi a *szabadság*,

illetve mi a *rend*? Ezt a kérdést teszi fel Concha is. És ha definiálni akarjuk a *szabadságot* és a *rendet*, milyen viszonyt feltételezünk ezek esetében a *hatalommal*, illetve a *hatalomszükségességével*, szükségleteivel? Államtani értelemben kire vonatkozik a *szabadság* értelmezhetősége, a *rész*-re, vagy az *egész*-re?

Concha szerint a túlságosan kategorikus meghatározási kísérletek esetlegesen szaktudományos jellegűek, azoknak az értelmezési horizontjai a természettudományok által vizsgált, empirikusan tisztán megismerhető jelenségek modellezésének a módszerét kívánják átvezetni olyan jelenségekre, amelyeket teljesen áthat az emberi szubjektivitás. Ez alatt Concha azt érti, hogy a liberalizmus és a konzervativizmus köznapi értelmezését folyamatosan meghatározzák az emberi gondolkodás elfogult premisszái által meghatározott tudati működések, így az érzelmek, az érzületek, a lelki viszonyulások, és a személyes ítéletek. Vagyis minél tárgyilagosabb meghatározásra törekszünk, annál inkább szembesülünk azzal a ténnyel, hogy a két fogalom elválaszthatatlan a szubjektív értékítéletektől. Ezt a szubjektív értékítéletre való érzelmi hajlamot nevezi Concha *psyché*-nek, illetve *psyché-tünneménynek*.^[8] Ezek figyelmen kívül hagyása önmagukban teljesen értelmetlen lenne szerinte, hiszen ezek az egyedi lelki tényezők határozzák meg a *rész*-nek az *egész*-hez való viszonyulási módját is, az erre való hajlandóságát, valamint ezen viszonyulásoknak a különbözőségeit, ezért az államtan nem hagyhatja őket vizsgálódási körén kívül. Azonban a két vizsgált fogalmunk elemzésének a helyes gondolati irányától teljesen eltérít minket Concha szerint az, ha quasi *fantazmagórikusan* rávonatkoztatjuk azoknak a meghatározhatóságát arra, amit ő *psyché*-nek nevez. Ez a folyamat vezet továbbá ahhoz a szintén gyökerében helytelen megállapításhoz is, hogy a konzervativizmusnak és a liberalizmusnak mindenképpen minőségi meghatározást is kell adni, így bármelyiket is besoroljuk kizárólagosan a *jó* vagy a *rossz* generális kategóriájába, ez véleménye szerint egy teljes mértékben öncélú, önkényes interpretálási törekvés, feltételezhetően, ahogy arra az állam közéleti valósága is rámutat, csak egyéni, agitatív politikai célok szolgálatában lehet alkalmazható az ilyen megfeleltetés, de ettől még nem válik helyessé. ^[9] A két eszme ilyen jellegű szélsőséges meghatározása mellett szól Concha értelmezésében az is, hogy a magyar történelem különböző időszakokban, különböző módon tette szükségessé hol a liberalizmus, hol a konzervativizmus előtérbe helyezését. Elkerülendő továbbá az is, hogy a két eszme értelmezését az egyéni törekvések önzésének, szubjektív szemléletének szolgáltsuk ki. Valamint meg kell különböztetni a két elv elemzésében az *egyéni*- és a *csoportérdek* szerinti megoszlást.

Concha a szélsőséges kategorizálás helytelenségére példaként a szocialista állameszemét, a kommunizmus állami rendszerének a támadhatóságát említi, amely véleménye szerint egyaránt megvalósulhat liberális, illetve konzervatív alapon is, hiszen mind a két eszme tisztán kikezdhetővé teszi a kommunista fegyelmi rendszert és magát a kollektívizmust, vagyis ebben az értelemben a szocialista rendszer mind a két „zászlóval” szemben és „rokonságban” is áll.^[10]

Concha egyik meghatározó alapvetése az egyén társadalmi életével kapcsolatban az, hogy az ember egzisztenciálisan és legálisan, vagyis törvényileg garantáltan is szabad. Ebből következik a szabad akarat, és a szabad akarat megélése is, ez realizálódhat önzésben és önzetlenségben. Véleménye szerint, ha az ember önzetlen szándékkal „kíván” vagy eredményez rosszat az állam számára, az mindig tévedés, vagy tudatlanság eredményeként valósul meg, de hogyan dönthető el az, hogy mi egy egész nemzet java és érdeke? Az önzés is rosszat akarhat, és akar is az államnak, példaként az adócsökkentésre irányuló törekvéseket említi meg, hiába egy egész állam érdekeit érintő kérdéssel kapcsolatos állásfoglalás egy ilyen tendencia, az egyéni önzés mégis ott van mögötte a privát vagyonosodás, a saját vagyon megőrzése érdekében.^[11]

Az emberi önzésnek és az önzetlenségnek kiemelt jelentősége van Concha szerint a konzervativizmus és a liberalizmus értelmezése szempontjából, ugyanis véleménye szerint több olyan irányzat is kialakult, amelyek erre a két fogalomra kívánnák az elemzett eszméket redukálni, ez azonban teljesen elhibázott és téves törekvés, és ennek a téves mivoltának a fő ismérve az állami-társadalmi érdekellentétek állandó antagonizmusában rejlik. Ahogy korábban is utaltam rá, Concha egyének, független, és saját céllal rendelkező személyek *állami összakarásban* egységesült közösségének tekinti az államot, ahol minden egyes társadalmi csoport állandó érdekellentétben áll a másikkal, és ezen érdekellentét-hálózat normalizált szinten tartása érdekében szerveződik egy társadalom köré maga az *állam*. Az érdekek ellentéte viszont mindig megmarad, és azok mozgatórugója az egyéni önzés, minden esetben. A kérdés Concha szerint csak az, hogy ezek az érdekcsoportok elismerik –e kölcsönösen egymás érdekeit az egymás ellen folytatott „harcban”, vagy egyoldalúan valósul –e meg a gyakorlatban ez a csak és kizárólag az állam közrehatása által kiegyenlíthetővé tehető társadalmi konfrontáció.[12] Concha jelentős államelméleti következtetése az is, hogy a liberalizmus és a konzervativizmus nem kötődik feltétlenül államformához, vagyis se monarchiához, se arisztokráciához, se köztársasághoz.

Az egyoldalú, kategorikus fogalmi csoportosítások érdemi meddőségét Concha egy pusztán logikai következtetés-sorozattal is bizonyítja. Ha egyértelműen a fennálló helyzet megtartásának szolgálatában álló irányzatnak tekintjük a konzervativizmust, a liberalizmust pedig a folyamatos, minden rögzödést elvető, állandó haladást irányzó mozgalomnak tekintjük, úgy a liberalizmus máris konzervativizmussá válik lényegében, hiszen mit próbál megvalósítani? Konzervativizmust, abban az értelemben, hogy a liberális állami-politikai-társadalmi berendezkedést akarja megőrizni, vagyis a folytonos haladási, és az értékörző tendenciákkal szembeni törekvéseket igyekszik konzerválni.

Concha szerint a konzervativizmus és a liberalizmus definiálási törekvéseiben az emberi gondolkodás mindig az állami lét, a nemzeti egzisztálás végső, esszenciális okát kívánta megfejteni, és feltárni azzal az eleve elfogadott reménytelenséggel, melyet a *psyché*-n keresztüli elérhetetlenség jelent ebben a törekvésben, ahogy arra korábban is utaltam. Viszont a *psyché* értelmezési horizontjain való empirikus áthatolhatatlansági faktum tényezője mellett az emberi gondolkodás folyamatosan aktivizálja magát, mondja Concha, nyughatatlanul próbál áthatolni az áthatolhatatlan hermeneutikai akadályokon, és ennek a szüntelen, állandó vizsgálódási működésnek az eredménye az, hogy a liberalizmust és a konzervativizmust szélsőségesen értelmezve határozzák meg újra és újra, az előbbit a féktelen racionalizmussal, a vakmerő, szinte rombolni vágyó *futurizmussal*, az utóbbit pedig a már kipróbált, és valaha beváltak bizonyult állapotok és tekintélyek kritikátlan tiszteletével való teljes azonosítással.[13]

Concha szerint a szélsőséges tipizálások cáfolataként értelmezhetőek Anglia XIX. századi történelmének bizonyos jelentős mozzanatai, eseménysorozatai, amelyekben a konzervativizmus, mint a jelentős állami kohéziós megtartó erőt és elvi alapot, nem a hasztalan rögzödések fixációját szolgálta, így éppen a haladást előmozdító erőként hatott. Ezt a haladó szellemű angol konzervativizmust, és annak gyakorlati érdemeit a XIX. századi brit történelemben, alapvetően méltatóan mutatja be és értékeli Concha.

Concha ezzel a haladó szellemű brit konzervativizmussal kapcsolatban utal két jelentős angol államférfira a XIX. századból: *Benjamin Disraeli* politikai íróra, és *Robert Peel* politikus-miniszterelnökre. Concha *Peel* érdemének tekinti a katolikus emancipáció törvényhozásbeli megvalósítását, a legjelentősebb XIX. századi angol gazdasági reformokat, *Disraeli*-hez pedig a szavazati jog 1867-es megreformálását köti, valamint az angol munkásosztály megnyerését a brit konzervatív politikai irányzatnak, az úgynevezett „*tory*” pártnak.[14]

A haladó szellemű brit konzervativizmus érdemein, és jellegén keresztül mutat rá Concha a konzervativizmus és a liberalizmus *komplementaritására*. Ez alapján a konzervatív elv

lehetővé teszi az államon belül az egyének összetartozásának az elvi felfedezését a hagyomány megélésében és megőrzésében, a kollektív nemzeti hovatartozás eszméjének közös megtapasztalásában, míg a liberalizmus egyetemes filozófiai, esztétikai és metafizikai kategóriákon keresztül, a klasszikus *igaz, szép, és jó* arisztotelianus fogalmainak a feltárásán keresztül teszi lehetővé a közösségben az egyének, hogy saját emberi minőségét szabadságának vonatkozásában, és annak lényegi mivoltában megélje és felfedezze, lehetőséget teremtve ezzel egy egyéniesített önmegvalósításra morális, egzisztenciális, kulturális, művészi, és gazdasági szinteken is.[15]

A probléma azonban az, hogy az egyik elv a másikhoz képest mindig képes kontroverziós szerepben is pozicionálni, vagyis kétségbe vonhatják egymás érvényesülését, ugyanúgy, ahogy segíthetik is, legalábbis az előbbi példa alapján. Ha ezt a kettős viszonylagosságot nem fogadjuk el, akkor az Concha szerint valóban helytelen alapértelmezésekhez vezethet a két eszme esetében.

Concha részletesen vizsgálja azt is, hogy a két eszmének mik az elvi, illetve intézményi támaszai a különböző társadalmakban, továbbá keresi a választ arra is, hogy ezen eszmék egészséges, vagyis az államok javára váló működéseik milyen módon, milyen folyamatok révén alakulhatnak át károsító, eredeti formájukhoz képest *elfajult* jelenségekké.[16]

Concha további kérdése a konzervativizmussal kapcsolatban az, hogy intézményi szinten mik annak az összetartó elemei, milyen szerveződési szintek teszik lehetővé a konzervativizmus érvényesülését egy állam politikai rendszerében? Ezek véleménye szerint maguk az állami intézmények, illetve magának az állami intézményrendszernek azon személyi állománya, amely foganatosítja azoknak az intézkedéseit, hatalmi aktusait. Ilyen értelemben az állami-hatalmi intézményrendszer meghatározásában nem egy külső kényszer által realizálódó, társadalomtól független voluntaritásról beszél, hanem egy olyan közösségi egységről, amely a személyek közvetlen ráhatása által valósítja meg az adott intézmények akaratának érvényre juttatását, tehát az államszervezetet nem tekinti társadalmon kívül állónak. Véleménye szerint maga a konzervatív eszme az, ami az egyéni, individuális törekvéseket összekapcsolja az állam legfőbb, legmagasabb szintű irányultságával, a *közjó* elérésével és biztosításával. Illetve a liberalizmus teszi lehetővé az egyének számára azt, hogy személyes munkájukkal, (szellemi, gazdasági, művészeti, ipari, stb...) produktumaikkal bekapcsolódjanak a közös állami javak előteremtésébe, és általa saját egzisztenciájuk biztos megalapozását is megvalósíthassák. Azonban Concha szerint ez a tendencia akár önmaga ellen is fordulhat bizonyos esetekben, mert magában hordozza a veszélyét annak, hogy csak az államgépezet számára hasznos, az abban közvetlenül és aktívan közreműködők javait szolgálja, és nem teljes mértékben az egész állami társadalom egyéneinek a szükségleteit, és ezáltal a konzervativizmus a maga nemében megszűnhet konzervatív szelleműnek lenni, mert nem a teljes állami polgárság, hanem csak egy „elit” hivatali réteg érdekeit képviseli.[17]

Ezt hívja Concha a konzervativizmus úgynevezett *reakciós* jelenségének. Egy olyan nem kívánatos folyamat kezdetének, amelyben a konzervatív elv az állami intézményeken belül a különböző társadalmi csoportokhoz tartozó egyének között esetlegesen fennálló érdekellentéteket gerjeszti, vagy esetleg létrehozza, bár ez a folyamat véleménye szerint kezdetét veheti a liberális elv radikalizálódása révén is.

És itt merül fel a kérdés, hogy az állam számára hasznos liberalizmus hol, és miben tud átfordulni egy hasonlóan káros, *reakciós* elemmé az állam eszmei rendszerében?

Lényegében az imént elemzett folyamat *inverz* megvalósulásáról van szó. Concha szerint a liberális elv helytelen irányba való elmozdulását az eredményezheti, hogy pont az állami intézményeken belül teheti magának a liberalizmusnak a helytelen értelmezése révén az emberi közéletet, a bürokratikus rendszeren belüli személyes kapcsolatrendszer szükségességét kérdésessé, vagyis az állami közintézmények közösségi funkcióját kérdőjelezheti meg önmagában, és ez által csak az individuális egyének javainak biztosítása

érdekében működő szervezetrendszernek tekintheti az állami intézményeket, megfelelkezve az általános, közösségi - állami szükségletek egyetemes mivoltáról, és arról a funkcióról, amit az ezekhez tartozó intézményeknek rendeltetésüknél fogva be kell tölteniük.[18]

Ennek a folyamatnak a megvalósulási jelensége valóságos lefolyásában az, hogy az egyének kiszakadnak a kollegialitáson nyugvó, *cooperatio*-s jellegű állami hivatal szellemi alapszisztémájából, a hivatali egységekben dolgozó személyek egymásra utaltsága, és együttműködésük szükségessége megkérdőjeleződik. Holott Concha szerint az állami intézmények működésének egyik lényegi sajátossága az, hogy produktumait az emberi *cooperatio*, vagyis az együttműködés révén éri el, és ha az egyének kikerülnek ebből a kollegiális rendszerből, az a konzervatív elv helyes következtetései, és megállapításainak a tagadása révén teszi funkciójával ellentétes működésüvé az állami közintézményeket.[19]

Concha szerint ezért szükséges egyfajta szintézis kialakítása és megvalósítása a konzervativizmus és a liberalizmus alkalmazása és érvényesítése körében. Mert, ha a liberális elvet a konzervatív eszme alapvetéseinek a figyelembe vétele nélkül próbálják érvényre juttatni, az radikalizálódáshoz vezethet az állami és a társadalmi kapcsolatrendszer tekintetében. A „*reakció*” kifejezés itt kevésbé alkalmazható, mert Concha szerint az más helytelen államirányítási tendenciák elfajulása révén alakul ki, ezért használja tudatosan a *radikalizáció* kifejezést, és különösképpen a konzervativizmus radikalizálódására utal itt. Lényegében a konzervativizmus radikalizálódását tekinti egyfajta elfajult liberalizmusnak, amelyben a társadalmi egyenlőség liberális paradigmája mentén, az állam minimálisan szükséges fegyelmi rendezettségének az alapjai válnak túlzott mértékben fellazítottá. Tehát, lényegében a *közrend* szükségességéről, és biztosításáról beszél Concha, amely akkor válik veszélyeztetetté, amikor a számtalan különböző egyéni törekvés érvényesülése nem az általános közjó, a tényleges *közérdek* biztosítása érdekében történik, hanem az egyéni személyek saját érdekeiknek öncélúan alárendelve, önnön és egyéni szándékaik szerint cselekednek, elszigetelve a közintézmények hivatali-együttműködési egységétől, amely akár *anarchiához* is vezethet. Ennek a kiküszöbölése alapvetően a kollegialitáson belül az *officiális hierarchia* fenntartásában rejlik. Ugyanis Concha szerint a közintézmények együttműködésen alapuló helyes működésének lényegi eleme, hogy a vezető pozíciójú hivatalnokok nekik alárendelt közreműködők révén végzik irányítási munkájukat a közérdek érvényesülésének szükségességének szem előtt tartásával. Ahol ez a hierarchikus rendszer meginog, ott az állam kollektív egységét, és az állami struktúra egységességét biztosító kapcsolati rendszert éri súlyos „támadás”, amely a szükséges egység széthullásához, az imént is említett tényleges *anarchia* kialakulásához is vezethet.[20]

De lehet Concha szerint az elvi radikalizálódásnak egészen más eredetű oka is, ami az eltérő társadalmi világnézetek, az értékrendi pluralizmus sokféleségének egyik ágából eredő irányzatnak a hegemon elnyomásában realizálódhat más szemléletek irányába.[21] Ennek a szintén nem kívánatos jelenségnek az egyik oka lehet a közös, különböző értékrendek megléte mellett is érvényesülő, egységes állami szinten megnyilvánuló világnézetnek a hiánya. Egy ilyen egységesítő, de nem uniformizáló elvi alapnak a hiánya eredményezheti azt a helytelen állapotot, amelynek keretei között egy bizonyos társadalmi csoport az egész állam közösségi érdekeiről megfelelkezve egy másik csoportot, vagy teljes csoportrendszereket „elnyomással” akar maga alá rendelni, és saját érdekeinek érvényesítése céljából elfojtja a többi társadalmi érdekcsoport jogos törekvéseit. Ennek a folyamatnak a megnyilvánulása Concha szerint az, ha bizonyos közösségi egységeket az egész állami társadalmon belül, mint egymással szemben és harcban álló csoportokként látunk fellépni, és működni.[22] Ennek a törekvésnek az alapja sokrétű lehet: állhat mögötte vallási, kulturális, társadalmi státuszra vonatkozó, vélt erőviszonybeli különbség is, amelynek nevében egy csoport saját álláspontját a másik ellenében, és akár a másik kárára is igyekszik érvényre juttatni. Ebben az esetben Concha szerint a hegemon törekvéseket folytató csoportok olyan jogosultságokat, és állami érdek-

javakat pretendálnak maguknak kizárólagosan, tehát csak az ő közösségüket megillető felfogással, amelyek az egész állami közösség rendelkezésére kellenének, hogy kollektíven álljanak. Ez a folyamat akár abban a rendkívül káros eredményben is betetőződhet, hogy egy bizonyos társadalmi csoport saját politikai akaratát kizárólagosan érvényre juttatva a többi fölé kerekedik, és a korábban csak elvi szintű elnyomásukat intézményesített, politikai intézkedésekben megnyilvánuló elnyomássá alakítják át, amely mind a konzervativizmus, mind a liberalizmus alapértékeit is gyökereiben kérdőjelezi, és sérti meg. Ebből következik Conchának az a világos logikát tükröző megállapítása is, hogy a két elv egyikének kizárólagos érvényre juttatása anélkül, hogy figyelembe vennénk mind a kettő közös célját, közös eszközrendszerét, és bizonyos intézkedési kísérletekben megnyilvánuló egymásra utaltságukat, a fentiekhez hasonló állapotok kialakulásához vezethet. Hasonló eredmény alakulhat ki akkor is, ha a két elv mögött meghúzódó, nem tárgyilagos, hanem szubjektív emberi-pszichikai háttértartalmakat tesszük az elemzett irányzatok fő ismertető jegyeivé, így az állandó nyugalmi helyzet megőrzését és tartósítását, vagy a folyamatos mozgást, és az állandó változást, illetve változtatást.[23] Concha szerint helytelen minden olyan teoretikai-tudományos kísérlet és törekvés, amely ilyen szubjektív elemek mentén kísérli meg definiálni a két eszmét, hiszen teljes mértékben figyelmen kívül hagyják azt az alapvető tényezőt, hogy mind a két irányzat egyetemes értékek képviselőiben álló szemléletek mentén pozicionálódnak a meghatározás folyamatosan tartó állapotában. Így tehát felette állnak az egyéni, szubjektív, érületi alapú képzettársításoknak, bár az értelmezésük szempontjából az sem jelenthető ki egyértelműen, hogy ezen pszichikai mozzanatok teljesen lényegtelenek lennének.

Concha szövegében a liberális és a konzervatív elvek egymásra utaltsága, egy közös alaphoz tartozása mellett érvel egy olyan összehasonlítással is, amely a történelmi keresztény egyházak fejlődési irányzatait, és jelenlegi helyzetük kialakulásának az elvi háttérét, valamint ezen elvi háttér folyamatosan zajló alakulási folyamatát mutatja be.[24] Az összehasonlítás célja az, hogy nagy múltú, történelmi időkre visszavezethető, egyetemes méretű szervezetek kialakulási rendszerében is prezentálja azt, hogy a jelentős, történelmi léptékű konstrukciós folyamatok, és az azokhoz kapcsolódó intézkedéseknek a megvalósulása sem egyszerűsíthető le mindössze a liberalizmus és a konzervativizmus elvi működésére, és gondolkodásbeli jellegzetességére, érvényesülésére. Concha szerint a katolikus egyház majdnem kétezer éves története a progresszivitás története is. Az írásokon és a hagyományon alapuló katolikus egyház elveiben változatlan ugyan, története mégis a folyamatos változtatások, megújulások, élénkítések, aktivizálódások története, melynek legfontosabb eleme a folyamatos fejlődés. Ugyanakkor a protestáns egyházak alapelve és hirdetett alapeszméje mindig is a hit intézményes, és elvi alapjaiban rejlő gyökereihez való visszatérés volt. Megújítási szemléletük lényegében a kezdeti, eredeti állapot konzerválásának az igénye volt a szent keresztény iratok érvényére való hivatkozással. Látszólag tehát könnyen kategorizálhatnánk a két történelmi egyházat a konzervativizmus és a liberalizmus viszonylatában, de ahogy Concha írja, az ilyen leegyszerűsítés olyan nagyszabású intézmények esetében sem lehetséges, mint a történelmi keresztény egyházak.[25]

Az egyházak és az egyházi szemléletek fejlődésében Concha sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonít a konzervativizmus-liberalizmus diverzitásánál a *tekintély* elvének.[26] Generálisan ezen elv lényegi érvényesülését érdekes módon nem is az egyházi intézmények hierarchikus működésére vonatkoztatja, hanem alapjaiban a vallásos hitre. Véleménye szerint ugyanis, ezek alapja mindig az individuum fölött álló tekintély, mert vallásos meggyőződésre, vagy abban való előrehaladásra csak a tekintély motiválhatja az egyéni embert. Ez a tekintély származhat elvont hitjelenségtől-hitélménytől, de egy konkrét személytől is. Concha hivatkozik is a nagy hitújító, vallási modernizáló személyiségek történelmi jelentőségére, és személyes *tekintélyük* konstituáló erejére. Véleménye szerint az ő tevékenységük ereje és

eredményessége mindig személyük tekintélyében, tekintélyességében rejlett, nem alapvetően konzervatív vagy liberális meggyőződésükben, ezt a tekintélyt Concha az *egyéniesség erejének* nevezi.[27]

Tehát a szerző véleménye a történelmi keresztény egyházakról az, hogy történelmi fejlődésük és alakulásuk nem egyszerűsíthetők le a konzervatív vagy a liberális elvek szembenállására, váltakozó érvényesülésükre. A véleményem az, hogy a jelentősége ugyanakkor teoretikai szempontból ennek a következtetésnek rendkívül lényeges, hiszen Concha szerint az egyház kétezer éves fejlődéstörténete eklatáns módon szemlélteti a *társadalmi-állami* intézményrendszerek alakulásfolyamatát is, és a legtanulságosabb ebből a szempontból Anglia egyházi-intézményi történelme, mondja a szerző. És Anglia történelmében, ugyanúgy, ahogy Franciaországéban is, a konzervativizmus és a liberalizmus elveinek a váltakozása ugyanakkor már nagyon meghatározó, és több történelmi eseménysorozatban is döntő jelentőségű volt.

Érdekes Concha értelmező összehasonlítása Franciaország és Anglia esetében.[28] Ahogy arra már utaltam, mind a két ország történelmében nagyon jelentős volt szerinte a két elemzett alapeszme érvényesülése, és hatása ezen országok történelmi, politikai, társadalmi fejlődésére. De a szerző szerint a hatásmechanizmusuk más produktumokat eltérő módon hozott létre a két államban. Concha szerint Anglia történelmi fejlődését szemlélve egyértelműen megállapítható, hogy az ország számára hasznos és szükséges folyamatos egyensúly fenntartására szolgált a liberalizmus és konzervativizmus történelmi korszakonként eltérő, hol komplementer, hol egymást váltó, hol kifejezetten diszjunktív érvényesülési viszonya. Vagyis Anglia esetében alapvetően nem versengő szellemben, egymást kizáró, hanem sokkal inkább egymást segítő, és így az ország érdekeit is szolgáló módon érvényesültek az elemzett eszmék, és érdekességként az angol liberális körök egyházpárti szemléletét is kiemeli. Valamint véleménye szerint az angol konzervativizmus és liberalizmus „baráti” szelleme tette lehetővé az angol *testvérm nemzet*, ahogy Concha fogalmaz, vagyis az Amerikai Egyesült Államok létrejöttét.[29]

Teljesen más hatásuk volt azonban az elemzett eszméknek Franciaországra, és Concha szerint ez a hatás egyértelműen destruktív volt. Ami a többségében békés, diplomáciai alapú politizálás eszköze és tárgya volt Angliában, az Franciaországban élet és halál kérdéseként realizálódott, és a folyamatos belső viszályok, háborús állapotok eredményezőjeként. Franciaországban a konzervativizmus és a liberalizmus viszonyát a háború, az egyik másik általi legyőzési törekvése határozta meg, ami konstans belpolitikai békétlenséget eredményezett az országban, amely le is gyengítette azt. Ez könnyen belátható a francia forradalom 1789-ben kezdődött eseményeinek a tükrében, és annak a diktatúrának a tényében, amelyekben a klasszikus francia forradalmi eszmék, az emberi jogok érvényesülése tekintetében teljes mértékben csődöt mondvá, bukottan betetőződtek.[30] Ez persze azt is eredményezte, hogy ezen eszmék később teljes elvi-teoretikai revideálás alá kellett, hogy vettessenek, és ez a jelenség a tudomány számára rendkívül ösztönző és inspiratív volt a konzervativizmus, valamint a liberalizmus definitív meghatározásának a feladatában, törekvésében.

Concha a politikai liberalizmus *bölcsőjének* nevezi Angliát, és véleménye szerint, mint ország, sokkal jobban megőrizte alapjaiban keresztény identitását, mint bármely más európai állam.[31] Az angol protestáns vallásosságban is rendkívül tisztán és egyértelműen látja érvényesülni a konzervativizmus és a liberalizmus kiegészítő jellegét, ahogy ez a sajátosság az állami szervezetrendszerre is vonatkoztatható. Mert az angol protestáns egyházak szabad, liberálisan kritikus szemlélete is csak addig tartható, amíg az anglikán egyház doktrinális alapvetéseit az nem kérdőjelezi meg. Ez a működési viszony érvényesül Angliában az állami és politikai, valamint a társadalmi életben is Concha szerint, legalábbis a liberalizmus és a konzervativizmus kapcsolatának a szempontjából.[32]

Concha, ezt a már korábban említett *komplementaritást*[33] tekinti garanciának a konzervatív és a liberális elvek helyes viszonya, és az együttműködés mentén az állami életet segítő, és nem romboló jellegének fennállása szempontjából. Amikor ez az elv nem érvényesül kellő mértékben és minőségben, akkor kezdődik meg ezek közül valamelyik alapeszmének az *elfajulása*. Ez az *elfajulási* folyamat[34] a liberalizmus esetében ilyen jellegű következményekkel jár Concha szerint: az állami élet már nem tekinti saját, belső, közéleti szempontból jelentős működési tényezőjének a vallást, bár Concha érdekes módon a *hit* fogalmát használja, és ez kirekesztő tendenciákat indít el a társadalom viszonylataiban. A vallásosságra való nyitottságot az *elfajult, reakciós liberalizmus* felcseréli a radikálisan szélsőséges, nem karteziánus értelemben vett politikai racionalizmusra, kauzalitásra, és ez a folyamat az ország békés állapotára is nagy veszélyt jelent a szerző szerint. Érdekes, és hiába a *hitre* és *vallásra* hivatkozó, érvelési módja ez a szerzőnek, alapjaiban mégis egyben logikus is, mert nem a hit transzcendentális, metafizikai alapjaiból, és az azokból nyerhető, hasonló jellegű tapasztalatok elemzéséből indul ki, hanem másképpen hivatkozik a *vallásosságra*, de nem is szervezeti-intézményi értelemben. A következőt mondja ugyanis Concha: a vallási életnek, és a *vallásosságnak* függetlenül az imént említett tényezőitől, megvannak azon nélkülözhetetlen *mediator*-i, funkcionális pozíciói és szerepei az állami életben, amelyeket a *radikális racionalizmus* nem képes pótolni.[35] Mert egy bizonyos *hitbeli* meggyőződésben való társadalmi osztozás, tehát *vallási* együvé tartozás lehet az állam közösségi életének egyik legfontosabb *koegzisztenciális* és *kooperatív* tényezője intézményi működésében, hétköznapi belső - társadalmi, de még akár nemzetközi kapcsolataiban is. Concha szerint az államok apolitikus, vagyis hétköznapi élete tele van számtalan olyan szubjektív, egyedi törekvésekből eredő tényezőkkel, amelyek a konzervativizmus és a liberalizmus elfajulását, reakciós irányukba való elmozdulásukat segítik, és habár ezen hatásoknak a száma tényleg rendkívül magas, mindegyik világosan feltárható, és könnyen felfedezhető, valamint vizsgálható. Ezek között különösen komoly relevanciát tulajdonít az emberi *fantázia*[36] jelenségének, amelynek van cselekvésre késztető aspektusa is, és amennyire hasznos, bizonyos esetekben és működési formákban annyira káros is lehet. Egyfajta sajátos értelmezés szerint ez a *fantázia* szüli a szélsőséges utópiákat, a *marxista* szellemű, magát *internacionalistának* valló munkásmozgalmi törekvéseket, a liberális *szabadság-elméleteket*, de még a konzervatív *monarchia*, illetve az ahhoz kapcsolódó elvi teóriák tanrendszerét is. Ezen teóriák közé sorolja Concha a *szent koronárólszóló* tant, vagy az uralkodó monarcha *inkorporatív személyére* vonatkozó értelmezési irányzatokat.

A konzervativizmus alapja a múltra való támaszkodás, a múlthoz való retrospektív viszonyulás. Concha szerint ez a múltra irányuló konzervatív alapszemlélet mutatkozik meg a modern kori szocialista irányzatokban is, amelyek ideális társadalmi berendezkedésként favorizálják a köztulajdoni elven szerveződött ősi földbirtokosi közösséget, a *MIR*-t. Sőt, bizonyos értelemben még *Jean-Jacques Rousseau* magántulajdon-párti közösségi rendszert feltételező radikálisan demokratikus, polgári szemléletének is ez a múlt-centrikus konzervativizmus az alapja, ugyanis gondolatrendszerét egy bizonyos természetes, ősi és ideális társadalmi berendezkedésre és feltételezett alapállapotra vezeti vissza, melynek alapja a magántulajdon elismerése, és feltétlen tisztelete.[37] Mindezekkel szemben Concha szerint a liberalizmus elvének nem feltétlenül generális sajátossága a jövő felé tekintés, a jövő irányába való orientálódás, annak sajátos politikai eszköze, *fegyvere*, ahogy Concha fogalmaz, a szenvtelen, tárgyilagosan kritikus szemlélet, habár ez is szintén sajátja más megvalósulással a konzervativizmusnak is. A szerző szerint *Széchenyi István* konzervativizmusában is megfigyelhető ez a sajátos, minden szubjektív érzelmi elemektől mentesen vezérelt megközelítés, és minden moralizálási szándékot nélkülöző tárgyilagos racionalizmus, legalábbis ezt véli kiolvashatónak tűnni a *Hitel*-ből.[38]

Magától értetődően a két elvről szóló tárgyalás keretei között felmerül a vagyon, a tulajdon, és a birtok kérdése is. Concha szerint a magántulajdon eszméjét védő, minden vagyoni-tulajdoni korlátozást ellenző, és az ezekhez kapcsolódó tulajdoni szabadságot elismerő, és érvényesíteni vágyó irányultság az egyik legmeghatározóbb sajátossága a liberalizmusnak. Azonban a gazdasági-kereskedelmi világ sokszor előre nem prognosztizálható változásai, alakulásai miatt ez az alapvetés is finomodhat, változhat, és árnyaltabbá válhat. Ugyanis a tulajdonnal kapcsolatos konzervatív vagy liberális elvi alapú meggyőződést nagy mértékben alakíthatja és befolyásolhatja az is, hogy milyen mértékű vagyon a tárgya vizsgálatunknak. Concha szerint a nagy tőkét, a jelentős gazdasági befolyást koncentráló tulajdonosi réteg következetesen liberális lesz, hiszen a szabad, az alapvetően konzervatív elvi megalapozottságú állami korlátozásoktól mentes piaci verseny által érzi biztosítottján saját gazdasági befolyását, és az ez által elnyerhető társadalmi befolyását és *hatalmát*.^[39]

Ezzel szemben a kisebb tulajdoni javakkal rendelkező egyének, vagy érdekcsoportok, a konzervativizmus támogatói lesznek és maradnak, mert a kapitalista és liberális szabad piaci szellemmel szemben a saját kis vagyoni javaik általi minimális érvényesülési lehetőségeiket pont a gazdasági életet bizonyos törvényi rendelkezések által meghatározott korlátok közé szorítani törekvő politikai irányzatok térnyerésében, és érvényesülésükben látják biztosítani. Összességében Concha a tulajdoni és a vagyoni javakról szóló értekezésének végén megállapítja, hogy érvelési szempontrendszeré által bizonyíthatóvá és beláthatóvá válik az, hogy alapvetően a kiindulópontként meghatározott feltételezése igaz. Tehát nem lehet egyértelműen a liberalizmust és a konzervativizmust teljesen elválasztó módon kategorizálni, nem mondhatjuk kizárólagosan a jövőt birtokló szemléletet liberálisnak, a múltat szem előtt tartót konzervatívnek. És ezzel kapcsolatban állapítja meg Concha, hogy mennyire helytelen és téves, ugyanakkor sajnálatos módon népszerű, és nagy elismeréssel bíró, jelentős térnyerésű az a szemléletet a hazai történetírásban, amely a reformkori eszméi táborokat *Széchenyi* vélt konzervativizmusának, és *Kossuthnak* az önmagában ugyancsak legfeljebb vélt liberalizmusának a kettősségére igyekszik redukálni.^[40]

Mi az, ami Concha szerint mégis biztos elvként megmarad a két eszme disztingválásában? Ezt egy részletes következtetés-rendszerben fejti ki. Fő tézise az ember, és az emberi élet kettőssége, „*fórumbeli*” megosztottsága, mert olyan szerinte az ember, aki aktív privát és közösségi-társadalmi életet egyaránt, és egyszerre él. Ez a kettősség önmagában le is fedí az emberi élet esszenciális dichotómiáját, miszerint az egyéni ember életének két vetülete van: az introvertált *egyediség*, és az úgynevezett *összlényiség*, ahogy Concha fogalmaz. Az *összlényi* oldala az emberi személyiségnek az, amire már Arisztotelész^[41] is reflektált „*zoón politikon*” kifejezésének használatával, ami az embert társas kapcsolata, interperszonális szintű kommunikációs társadalmi-politikai aktusai révén egy közösség tagjává, politikailag egy állam polgárává teszi úgy, hogy közben sértetlen marad magánélete és egyedisége. Ez a kettősség alapvető tény az emberi életben. A konzervativizmus elvi origójában a közösségi élet, a liberalizmusában az egyéni élet áll, de ezek komplementer módon viszonyulnak egymáshoz. Ahol az egyik javára vagy kárára aránytalan eltolódás valósul meg, az az emberi élet mindkét vonatkozására káros hatással lehet. A konzervatív elv az egyéneket hatékonyan, és nem önkényesen, hanem szükséges célok érdekében centralizálja, csoportosítja, a liberalizmus ezen szükséges célok elérésének intézményesített közösségi rendszerén belül tevékenykedik az egyéni szabadság, és minden privát tényező sértetlenségének megtartása érdekében. Ez egy kiegészítő-kiegészítő, nem pedig antagonisztikus viszony. Concha szerint lényegében mindkettőnek közös, egységes teoretikai alapja az ember, az emberi létezés egyéni és közösségi vetülete, és azoknak liberális és konzervatív érdekei teszik egymásra utalttá a két eszmét. Viszont az eszméket befolyásoló és folyamatosan formáló szubjektív pszichikai tényezők felcserélődően mutatkoznak meg hol az egyiknél, hol a másikonál, ezért értelmetlen és lehetetlen azok alapján meghatározni őket, így közös alapnak

marad a fentebb említett főérték: az *ember*, és az *ember egyéni*, illetve *társadalmi* élete, amelyek nem „*fantomszerű*” viszonyban állnak egymással.[42]

Concha Győző tanulmányának III. cikkelyében részletesen elemzi azt a kontroverziót, ami a Katolikus Egyház és a liberalizmus között fennállt.[43] Az általa is hivatkozott *Syllabus-jegyzék* valóban rendkívül elítélő megfogalmazásokat használt a liberalizmusra 1864-ben. IX. Piusz pápa ez évben megjelent „*Quanta cura*” kezdetű enciklikájának egy taxatív, ugyanakkor elemző, értelmező meghatározásokat bőségesen tartalmazó egyházi megnyilatkozásának, jelentős részlete volt a „*Syllabus*” elnevezésű függelék, amely a pápa elképzelései szerint a kor egyértelműen tévesnek ítékelhető elképzeléseit, irányzatait, eszméit, a katolikus vallás perspektívájából elfogadhatatlan elvi meggyőződéseket volt hivatott összeállítani. IX. Piusz külön klerikus, és laikus tudós bizottsággal készítette el a *Syllabus*-t, amiben valóban kiemelt, és jelentős említésben részesült a liberalizmus eszméje, és annak egyházi elítélése, elutasítása. A *Syllabus-jegyzéket* továbbá a Katolikus Egyház Tanítóhivatalának a XIX. század második felében letett, úgynevezett „*antimodernista esküje*” részének tekintik. A katolikus vallási felekezet liberalizmussal való szembehelyezkedésének alapvető oka a *tekintély* elvének megkérdőjelezésében állt, amellyel ezen eszmét vádolta.[44]

Concha a következőket állapítja meg a *Syllabus-problémával* kapcsolatban: véleménye szerint a Katolikus Egyház azzal a liberalizmust nem teljes egészében ítélte el, csak partikuláris értelemben, tehát annak csak valóban káros, ténylegesen rossz elemeiről nyilatkozott elítélően. Ezzel kapcsolatban hivatkozik Félix Dupanloup francia püspökre, a jelentős XIX. századi egyházi íróra, aki a *Syllabus*-ról kiadott tanulmányában szintén ezt az állítást részletezi, és támasztja alá saját érveivel. Concha elismeri, hogy a katolicizmus nem avanszáltatta doktrinális jelentőségű kijelentéssé a liberalizmus elvi elítélését, a teológiai irodalomban mégsem szűnt meg a liberális eszme heves bírálata, írja Concha.[45]

Szintén ellenségesen viszonyul a liberalizmushoz a szocialista eszmény is, Concha szerint ez nem meglepő, hiszen kibékíthetetlen elvi ellentét áll fenn közöttük, Concha szó szerint „*tűz és víz*”-nek nevezi őket, hiszen a szocializmus kollektivistá társadalom-eszménye összeegyeztethetetlen a liberális irányzat személy-központúságával.[46]

Továbbá utal a szerző Szekfü Gyula liberalizmus-ellenességére is, mely, az először 1920-ban megjelent, és a magyar politikai filozófia és állambölcselet történetének irodalmát rendkívül jelentős módon meghatározó írásában, a „*Három Nemzedék*”-ben[47] válik felfedezhetővé Concha szerint. Úgy gondolja, hogy Szekfü alapvetően konzervatív politikai szemléletű munkája szerint, a magyar állam 1830-ban megkezdődött hanyatlása, és végül a világháborús tragédiában kulminálódó összeomlása a liberalizmus eszméje miatt valósult meg, és zajlott le, mint folyamat.

A Magyarországon lezajlott forradalmi, illetve legjelentősebb politikai-társadalmi átalakulási folyamatoknak a kiemelt eseményeit, a 48-as, és a 67-es jelenségek elemzését, és azoknak a konzervativizmus és liberalizmus szempontjából megfogalmazható kritikáját Concha jelentős mértékben Szekfü munkáján keresztül vezeti le, és mutatja be[48]. Bár a szerző kiemeli, és explicit módon utal rá, hogy nem célja a magyar XIX. századi, illetve XX. század - eleji történelmi katasztrófáknak a gyakorlati, képletes pontosságú elemzése, és az azokra irányuló célzatos okkeresés, de jelentősnek tartja ezen folyamatokban a liberalizmus és a konzervativizmus érvényesülésének a többször megvalósuló hangsúlyeltolódásait. A magyar történelmi tragédiák egyik fő okára véleménye szerint kifejezetten rámutat Szekfü írása, például a *Tisza-kormány* elvi tévedéseinek szemléltetésében és tárgyalásában.[49] Tisza fő tévedését Concha szerint Szekfü Gyula abban látja, hogy a magyar nemzet szabadságának, és háborús győzelmének a biztosítását a parlamenti jogalkotásban, a hivatali törvényhozásban látta biztosítottak, figyelmen kívül hagyva az egyéb társadalmi és szellemi tényezőket.[50]

Visszatérve a konzervatív és a liberális elvek hazai érvényesülésének kérdésére, Concha megállapítja, hogy az egyik legjelentősebb belpolitikai kihívást az jelentette

a *reformkorban* Magyarország számára, hogy a 48-as alkotmány nem valósította meg a teljes, elvi szakítást a történeti alkotmánnyal, és az új alkotmányos jellegzetességek harmonizálása nem történt meg a régi, klasszikus, magyar konstitucionális elemekkel.[51]

Ez a válságos törvényhozási állapot megbénította a magyar közjogi rendszert, ami által a parlament intézményének normatív rendelkezéseinek az alkalmazhatósága teljes mértékben ellehetetlenült, felerősödtek az ellenzéki obstrukciós törekvések, megszűnt a kollegialitás, a törvényhozási *cooperatio*. Összefoglalóan véleménye szerint az államnak nem sikerült megőriznie sérthetlenségének elvi hatókörét a törvények, és a törvényhozás által.[52]

Bibliográfia

Edmund Burke: *Töprengések a francia forradalomról*, Atlantisz Kiadó, Budapest, 1990-
Concha Győző: *A konzervatív és a liberális elv*, In: *Hatvan év tudományos mozgalmi között*, A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata, 5.szám, Budapest, 1935, II. kötet, XXIII. fejezet

Arisztotelész: *Politika*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1994 (ford.: Szabó Miklós)

Magyar Katolikus Lexikon > S > Syllabus(<http://lexikon.katolikus.hu/S/Syllabus.html>)

Szekfű Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik*, Maecenas Kiadó, Budapest, 1989

Conservatism and liberalism in the political thought of Győző Concha – Summary

This paper contains the theories of Győző Concha about the scientific interpretation of political liberalism and conservatism. In my work i tried to compare the thoughts of the author about the differences and the similarities of these relevant political movements and conceptions.

I analysed an essay of Concha from the „*Hatvan év tudományos mozgalmi között*” named compilation.

It contains the connecting refers of the antique political philosophy, especially the scientific thinking conception of *Aristotle*, also the opinion of the authors of the british classical conservative political thinking, for example *Edmund Burke*, and i processed the classification of Concha about the scientific work of *Gyula Szekfű*, named „*Három nemzedék*”.

* Az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjai keretében valósult meg.

[1] Edmund Burke: *Töprengések a francia forradalomról*, Atlantisz Kiadó, Budapest, 1990.

[2] Concha Győző: *A konzervatív és a liberális elv*, In: *Hatvan év tudományos mozgalmi között*, A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata, 5.szám, Budapest, 1935, II. kötet, XXIII. fejezet.

[3] Értekezésem alapjául az 1935-ös megjelenésű *Hatvan év tudományos mozgalmi között* című tanulmánykötetben található *A konzervatív és a liberális elv* című szövegét használtam Conchának.

[4] Concha: *Hatvan év tudományos mozgalmi között* II, 247.old.

[5] UO.

[6] Concha: *Hatvan év tudományos mozgalmi között* II, 248.old.

[7] Concha: *Hatvan év tudományos mozgalmi között* II, 249.old.

[8] UO.

[9] UO.

[10] Concha: *Hatvan év tudományos mozgalmi között* II, 250.old.

[11] UO.

[12] Concha: *Hatvan év tudományos mozgalmi között* II, 251.old.

[13] UO.

[14] UO.

[15] Concha: *Hatvan év tudományos mozgalmi között* II, 252.old.

[16] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 252.old.

[17] UO.

[18] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 253.old.

[19] UO.

[20] UO.

[21] UO.

[22] UO.

[23] UO.

[24] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 254.old.

[25] UO.

[26] UO.

[27] UO.

[28] UO.

[29] UO.

[30] UO.

[31] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 255.old.

[32] UO.

[33] UO.

[34] UO.

[35] UO.

[36] UO.

[37] UO.

[38] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 256.old.

[39] UO.

[40] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 257.old.

[41] Arisztotelész: *Politika*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1994 (ford.: Szabó Miklós).

[42] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 257.old.

[43] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 258.old.

[44] Magyar Katolikus Lexikon > S > Syllabus (<http://lexikon.katolikus.hu/S/Syllabus.html>).

[45] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 258.old.

[46] UO.

[47] Szekfü Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik*, Maecenas Kiadó, Budapest, 1989.

[48] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 260.old.

[49] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 274.old.

[50] UO.

[51] Concha: Hatvan év tudományos mozgalmi között II, 275.old.

[52] UO.